

Nkomiso wa hungu ra Gavhunara eka nhlengeletano ya van'waminkavelo ya vumakume-nhungu

Manghenelo

Bangi ya Reserve ya Afrika Dzonga nakambe hi ndlela yo hlawuleka eka lembe le ri nga hundza yi swi kotile ku lwa na mintlhontho yo tala leyi tiseke hi ku hundzuka ka xivumbeko xa swilo laha tikweni ni le ka matiko man'wana ya misava. Ku yima nakambe hi milenge ka bangi leyi, handle ko kanakana swi tikombe hi ku lwisana ka yona na swilo swo fana na ku cinca ka xivumbeko xa matirhele ya timali lawa ya simekiweke ku lwa na ku tsana ka nkoka wa timali, thekinoloji ya mahungu na swiphiko swin'wana leswi tumbulukeke na lembe-xidzana lerintshwa ni ku hlayisa xiyimo lexinene xa timali hi minkarhi leyi yo tika. Bangi yi swi kotile ni ku antswisa tindlela ta matirhele lamanene lawa ya tswalaka mihandzu hi xihatla ni ku heta ku andlala makungu lawa ya nga ta ringanisa-ringanisa matholele eka vatirhi na ku herisa ku pfumaleka ka ku ringana ka matholele eka swiyenge hinkwaswo swa mintirho.

Ikhonomi ya laha tikweni yi tthele yi kota ku humelela eku lweni na swiyimo swo nonoha swa timakete ta timali ematikweni ya misava. Ku pfuka ka ikhonomi eka swiphemu swo tala swa matiko ya misava ni ku ya emahlweni ka xiyimo lexi amukelekaka xa timali, swi vuyerise Afrika dzonga swinene. Hambi swi ri tano, ku tekeleriwa ka swiyimo leswi nga tsakisiki swa ikhonomi ya misava swi onherile timakete ta timali swinene ta laha tikweni leswi emakumu ka swona swi tikiseleke na ntirho wa ku pfuka ka swimakiwa swa laha tikweni.

Ku pfumaleka ka ku ringana ka le handle eka matiko ya misava swi kavanyete timakete ta timali eka hafu yo sungula ya lembe ra 2000. Ku ringeta ku hundzuka hi xihatla eka ku hambana loku nga kona eka timakete swi nyanyise hi ku engeteriwa ka minxavo ya minkavelo na ya nhundzu. Ku engetela kwalano, minxavo ya tiyili ta matiko ya misava yi sungule ku gonya hi matimba loko nhlanganano lowu vuriwaka Organisation of Petroleum Exporting Countries, OPEC hi ku komisa na minhlanganano yin'wana yo hlayanyana ya oyili yi sungule ku hunguta swinene vumaki. Leswi swi tikise swinene ku durheriwa ka nhundzu leyi xaviwaka ematikweni ya le handle na minxavo laha Afrika Dzonga. Handle ka swilo leswi hinkwaso maringanele ya mahakelele ya Afrika Dzonga eku hakeleni ka rona swi tshame swi ri leswinene na swona mphakelo wa nhundzu leyi hlayisiwaka yi nga tirhisiwi eka matiko ya le handle swi engetelekile swinene.

Miehleketo ya matiko ya misava ehenhleri ka Afrika Dzonga yi vuye yi hundzuka hi lembe ra 2000 hi mhaka ya leswi humelelaka ematikweni yan'wana ya Afrika. Swiyimo swa matshamele ya swilo na tipolitiki ematikweni yo hlaya ya Afrika a swi tsakisi tani hi leswi swi vangeke ku kwetlembetana ematikweni yo tala eka tikonkulu leri. Hi languta ngopfu-ngopfu timhangu leti humeleleke loko ku nga si fika nhlawulo e Zimbabwe leswi kumbheke timakete ta timali laha ndzeni ka tiko ni ku va handle ko fanela swi vange swivutiso swo tala swinene mayelana na vumundzuku bya ikhonomi ya Afrika Dzonga.

Ndzingano lowu enerisaka wa mahakelele

Leswi humelelaka laha xifundzheni, ku herisiwa ka mintolovelo ya matiko yo xava nhundzu ntsena se ya languta thekinoloji ya xiyimo xa le henhla na ikhonomi hi ndlela ya vumaki bya le henhla bya matiko ya misava swi fikise eka vuxavisi lebyikulu bya minkavelo na vulombi eka vaaki va le handle leswi fikeke eka R15,3 wa mabilyoni ya tirhandi eka tsevu wa tinhweti ku fika eka nhweti ya Mawuwani 2000. Eku sunguleni ku nghena ka timali tin'wana swi kotile ku ringanisa vuxavisi hinkwabyo bya minkavelo na vulombi eka vaaki va le handle. Eka kotara ya vumbirhi ya lembe ra 2000 ku tsarisiwe ku huma ka timali leswi fikeke eka R5,9 wa mabilyoni.

Hambi leswi xiyimo xa mahakelele ya timali leti nga sala enkarhini wa sweswi xi nga fikisa eka ku kayivela eka kotara ya vumbirhi ya lembe ra 1999. ku kayivela loku a ku hundzanga 1?2 ya phesente ya vumaki hinkwabyo bya laha ndzeni ka tiko. Eka kotara ya vumbirhi ya lembe ra 2000 mpimo wa mali leyi saleke ya R5,7 wa mabilyoni leyi kamberiweka hi nguva na hi lembe yi kumekile. Matirhele lamanene ya timali ta mahakelele enkarhini wa sweswi swi nga va swi vangiwile hi ku kula ka ntirho wo rhumela ka nhundzu eka matiko ya le handle.

Hi mhaka ya leswi swi humelelaka eka xiyimo xa timali enkarhini wa sweswi na mahakelele ya timali leti nga sala, mbuyelo hinkwawo wa nsuku na timali tin'wana leti vekiweke swi engetelekile ku ya fika eka R28 wa mabilyoni ku suka emahelweni ya lembe ra 1998 ku ya fika nhweti ya Nyenyankulu 2000 loko yi nga si chikanyana hi R4,4 wa mabilyoni eka tinhweti tinharhu leti landzeleke. Emahelweni ya nhweti ya Khotavuxika 2000 vuvekisi hinkwabyo bya nsuku na timali tin'wana leti hlayisiweke ta tiko leri a swi fike eka R69,8 wa mabilyoni leswi swi nga nkoka lowu ringanaka na kwalomu ka vuxavi bya nhundzu na mintirho ematikweni ya le handle swa 15 wa mavhiki.

Tani hi leswi nga languteriwaka, ku ringana loku ka timali ta mahakelele ekusunguleni swi tise ntshamiseko lowunene eka ncicano wa timakete ta matiko ya le handle. Hambu swi ri tano, ku suka emasungulweni ya lembe ra 2000 rivilo ra ncicano wa rhandi ri chikile hi kwalomu ka 81?2 wa tipesente ku ya fika siku ra 30 Mudyaxihi 2000. Loko ku ya fika emakumu ka nhweti ya Mudyaxihi. mavonele ya vaaki lava nga riki wa tiko leri ya sungule ku hundzuka eka timakete ta vulombisi ni ku ringeta nkoka wa randi hi ku pimanisa laha nakambe swi engetelekeke hi siku 23 Mhawuri 2000 leswi a swi ri ehansi hi 5 wa tipesente loko ku pimanisiwa na le masungulweni ya lembe.

Xiyimo lexi tsakisaka kambe xi tika xa ikhonomi

Ku hunguteka ka nkoka wa rhandi hi xin'wana xa swivangelo swa ku hundzuka ka nkarhinyana ka ku ya ehansi ka mintswalo ya nkarhi wo leha ni mintshovela eAfrika Dzonga eka lembe ra 2000. Nhlayo-xikarhi ya nhweti eka mintshovelo ya swiboho swa mfumu swa nkarhi wo leha yi yile ehansi hi 18,3 wa tipesente hi nhweti ya Ndzhati 1998 ku ya fika eka nhlayo xikarhi ya 13,3 wa tipesente exikarhi ka nhweti ya Nyenyenyani 2000. Nhlayo xikarhi ya mintshovelo hi siku eka swiboho swa nkarhi wo leha yi vuye yi tlakuka ku ya fika emaninginingini ya 15,2 wa tipesente hi siku ra 10 Mudyaxihi 2000 loko xiyimo lexinene xa timali xi nga si ya hunguteka ku fika eka 13,7 wa tipesente hi siku ra 22 Mawuwani 2000. Nhlayo xikarhi ya nhweti ya mintshovelo eka swiboho swa nkarhi wo leha swa mfumu yi fike eka 5,5 wa tipesente hi nhweti ya Mawuwani 2000 loko ku pimanisiwa na 10 ra tipesente hi nhweti ya Ndzhati 1998.

Timakete ta minkavelo ti nghene eka xiyimo xo leha ni ku pfuka loku nonohwaka endzhaku ka swiphiko swa timali leswi nga va kona hi lembe ra 1998. Nhlayo xikarhi wa minxamelolo ya minkavelo eka swiyenge hinkwaswo yi ye ehansi hi tipesente leti nga riki hansi ka 40 ku suka hi nhweti ya Dzivamisoko 1998 ku ya fika emahelweni ya nhweti ya Mhawuri 1998. Yi thlele yi tlakuka hi swintsanana ku ya fika eka xiyimo xa le henhla lexintshwa xa minkarhi hinkwayo xa 10 wa tipesente hi ti 17 Sunguti 2000 ku tlula xiyimo xa le henhla lexi a xi fikeleriwile hi nhweti ya Dzivamisoko 1998. Ku tlakuka ka mintswalo, ku tsana ka rhandi ni ku lulamisiwa ka swiphiko swa timali na matiko ya misava swi yise ehansi nhlayo xikarhi ya siku eka minxamelolo ya minxavo ya minkavelo ku yisa eka 28 wa tipesente ku ya fika siku ra 17 Dzivamisoko 2000 loko yi thlele yi antswanyana. Hi 22 Mhawuri 2000 nhlayo xikarhi ya minxamelolo ya swiyenge hinkwaswo swa minkavelo a ya ha ri eka 9 wa tipesente ehansi ka ya le henhla ya siku ra 17 Sunguti 2000.

Migingiriko ya mabindzu eka timakete ta le hansi yi kume matimbanyana hi mhaka ya vundzuku lebyi nga tivekiki kahle eka timakete ta matiko ya misava. Mali hinkwayo ya R8,8 wa mamiliyoni miliyoni yi fikeleriwile eka ncicano wa mintwano ya vulombisi eAfrika Dzonga (bond exchange of South Africa) hi 1999 yi landziwa hi R6,2 wa mamiliyoni miliyoni eka 7 wa tinhweti to sungula ta lembe ra 2000. Nkoka wa minkavelo leyi xavisiweke etimakete ta le hansi ta minkavelo wu tlakukile ku fika eka 448 wa mabilyoni hi lembe ra 1999, leswi aswi ri 40 wa ti phesente ehenhla ku tlula lembe ra 1998. Swiyimo swo hundzuka-hundzuka swa minxavo ya minkavelo swi kavanyete vaxavisi ku ya emahlweni hi lembe ra 2000. Nkoka wa minkavelo leyi xavisiweke eka 7 wa tinhweti to sungula lembe leri wu ve 25 wa tipesente ehenhla ka nkarhi lowu fanaka hi lembe ra 1999.

Ku kanetana na swiyimo leswi nga tsakisiki eka timakete ta vulombisi na minkavelo, mintswalo etimakete ta timali yi ye ehansi swinene hi lembe ra 1999 na swona yi tshame yi nga hundzuka eka nkombo wa tinhweti to sungula ta lembe ra 2000. Xiyimo lexi xi nga hundzukiki xi ve kona hi mhaka ya xiyimo xa matirhele ya swa timali lawa ya susumetiwa hi bangi ya Reserve.

Ku nonoka ka ku pfuka ka ikhonomi

Ikhonomi ya Afrika Dzonga yi ve na swikoweto leswi nga rivaleni swa ku pfuka lokunene ka ikhonomi hi 1999. Ku kula ka kotara hi kotara ka lembe loku endliwaka hi nguva ku kombe ku kala ka swimakiwa swa laha tikweni hi rivilo leri sukaka eka 1 phesente eka kotara yo sungula ya 1999 ku fika eka 31?2 wa tiphesente eka kotara ya vumune. Ku engetela kwalano, ku ndlandlamuxiwa ka migingiriko ya ikhonomi swi vuye swi hangalasiwa swinene kwala lembeni.

Ku hambana na ku langutela loku a ku ri kona, rivilo ra ku ndlandlamuka ka ikhonomi swi ye ehansi eka hafu yo sungula ya lembe ra 2000. Ku kula ka vumaki bya laha tikweni swi we ku fika eka 1 phesente eka kotara yo sungula ya 2000 na 11?2 wa tiphesente eka kotara ya vumbirhi. Leswi swi vangiwane ngopfu hi ku ya ehansi ka vumaki hi mabindzu lamakulu kambe Ntshovelo wa vumaki na byona byi khumbekile hi swiyimo leswi nga tsakisiki swa mabindzu.

Hi mhaka ya swilo leswi hinkwaswo, ku hlengeleta ka nhundzu ku ve loku nga hlamarisiki eka kotara ya vumbirhi ya lembe ra 2000. Endzhaku ka loko swikoxo swo hetelela swa laha kaya swi ye ehansi eka kotara yo sungula ya lembe ra 1999, swi vuye swi engeteleka hi rivilo ra le xikarhi ka phesente 1 na 21?2 eka mune wa tikotara ku ya fika nhweti ya Khotavuxika 2000.

Ku kula hi ku nonoka ka ikhonomi eka 18 wa tinhweti leti nga hundza a swi kotanga ku pfula swivandla swa mintirho. Ku hunguteka kun'wana eka mintirho swi kumeke ni le ka swiyenge leswi nga riki swa mfumu swa vurimi xikan'we ni le ka mfumu leswi hetuweke matimba hi ku engeteleka ka swiyenge swa mabindzu ya le makaya. Hambi swi ri tano, ku tlakuka ka ku durha ka mintirho hi ku ya hi swiyenge swa vumaki swi hungutekile swinene hi mhaka ya ku engeteleka ka le hansi ka miholo hi mutirhi wun'we ni ku engeteleka ka vumaki. Ku durheriwa ka vumaki swi hungutekile ku suka eka 8,9 wa tiphesente hi lembe ra 1998 ku fika eka 3,2 wa tiphesente hi lembe ra 1999 na 0,5 wa tiphesente eka kotara yo sungula ya lembe ra 2000 loko ku pimanyisiwa na nkarhi lowu fanaka lembe leri nga hundza.

Vukheta eka matirhele ya timali

Vukheta eka matirhele ya timali na tindlela letinene eka vulawuri eka mfumu swi yise swilaveko swo lombwa mfumu ehansi ku suka eka R25,6 wa mabiliyoni eka lembe ximali ra 1998/99 ku fika eka R10,9 wa mabiliyoni eka lembe ximali ra 1999/2000. Ku ya ehansi ka ku tirhisiwa ka timali eka vuvukisi hi swiyenge leswikulu swa mfumu na minhlango swi ve na vutihlamuleri bya kwalomu ka 25 wa tiphesente eka ku ya ehansi ka swilaveko swo lombwa mfumu. 75 wa tiphesente leti nga sala eka swilaveko swo lombwa swi ve kona ngopfu hi swipimelo leswi vekiwane eka mimpfumelelo yo tirhisa timali na vulawuri lebyinene eku hlengeleteni ka timali na swibalo swin'wana.

Ntshamiseko lowukulu wa minxavo

Magoza lawa ya kulu eka vulawuri bya timali na matirhele yan'wana leswi sindzisiweke hi valawuri hi ku tirhisana na xiyimo xa le hansi xa inflexini eka matiko ya misava, swi kotile ku simeka ntshamiseko wa minxavo eAfrika Dzonga. Hi 1998 na 1999 ku engeteleka ka nxaxamelo wa minxavo ya vatirhisi ku nga katsiwi mintswalo ya timali to aka tindlu leswi vuriwaka CPIX hi ku komisa, swi fike eka nhlayo xikarhi ya 7 wa tiphesente hi lembe. Ku engeteleka loku ku nga pimanyisiwa na xiyimo xa inflaxini leyi ya ka ehansi na le henhla eka 15 wa tiphesente emalembeni ya va 1980 na ku sungula ka malembe ya va 1990.

Hi lembe ra 1999, ku kula ka CPIX eka khume-mbirhi wa tinhweti ka swi hungutekile ku suka eka 7,3 wa tiphesente hi nhweti ya Nyenyankulu 1999 ku fika eka 6,5 wa tiphesente hi nhweti ya Nhlanguka kambe yi thela yi engeteleka ku fika eka 8 wa tiphesente hi nhweti ya Mawuwani 2000. Ku kula ka inflaxini swi vangiwane ngopfu hi swihlamariso leswi nga va kona ku fana na minxavo ya le henhla ya oyili hi matiko ya misava, tindhambhi na swiyimo swo nonoha swa timakete ta timali. Loko ku nga katsiwi swivangelo swa ku engeteriwa ka minxavo ya petirolu, dizele na swakudya eka CPIX, rivilo ra ku engeteleka eka khume mbirhi wa tinhweti eka minxavo yin'wana swi tlakuke ku suka eka 6,8 wa tiphesente hi nhweti ya Nhlanguka ku fika eka 6,7 wa tiphesente hi nhweti ya Mawuwani 2000.

Leswi swi nga ha ku humelela eka swiyimo swa timali swi tshembhisa swinene eka vonene ra inflaxini ngopfu loko swivangelo swa swihlamariso swa le handle swi hela ni ku hela ka swivangelo leswi

nghenisiweke hikokwalaho ka ku engeteriwa ka minxavo ya oyili. Xiyimo xa mphakelo wa timali hi ku ya hi vulawuri leswi vitaniwaka M3 emakumu ka nhweti ya Khotavuxika 2000 swi ve swifana na mahelweni ya lembe ra 1999, kasi ku kula ka swikweleti swo engeriwa swa tibangi leswi nga suka eka nhlayo yin'we eka hafu ya vumbirhi ya lembe ra 1999 swi kale swa ha ri hansi ka 10 ra tipesente eka hafu yo sungula ya lembe ra 2000.

Swiyimo leswi hundzuka swa tirhele ra timali

Ku hundzuka etimakete ta swatimali swi ve na nhlohotelo eka tirhele ra timali eka lembe leri nga hundza. Eku sunguleni vumbhoni bya leswaku hasa-hasa leyi nga va kona eka timakete leti taha tumbulukaka hi lembe ximali ra 1997/98 yi le ku hungutekeni byi endle leswaku xiyimo xa tirhele ra timali xi vevukisiwanyana. Rivilo ra ku xava hi vuntshwa ra bangi ya Reserve ri pfumeleriwe ku hunguteka ku suka eka xiyimo xa le henhla xa 21,85 wa tipesente ekusunguleni ka nhweti ya Nhlanguka ku fika kwalomu ka 12 wa tipesente hi siku ra 24 Hukuri 1999. Endzhaku ka swona, swikongomelonkulu swa bangi ya Reserve a ku ri ku fikelela mintswalo leyinene eka timakete ta timali ku herisa ku chava loku a ku ri kona ka swiphigo swa tikhompyuta mayelana na ku hundzuka ka masiku emakumu ka lembe ra 1999 na ku sukela hi nhweti ya Nyenyenyani 2000 hi mhaka ya swiyimo swa ku hundzuka swatimali.

Mintswalo leyi tshamisekeke ya timakete ta timali a yi tekiwa yi ri leyi lavekaka ku tshikelela ku hundzuka ka swiyimo swa timali. Eka swiyimo swin'wana, ku engeteriwa ka tihakelo a swi ta va swi tsandzise ku lwa na ku vava loku nga kona eka swihlamariso swa mphakelo eka minxavo ya tiko. Hambi swi ri tano, swivangelo swo tala swi kombe leswaku ku chavela ku ya ehenhla ka inflexini a swi to va swa nkarhinyana. Leswi nga humelela ku fana na ku engeteriwa ka madurhele ya vumaki, vukheta bya swa timali na vuswikoti bya vumaki bya le henhla, ku kula ka le hansi ka mphakelo wa timali na ku engeteriwa ka swikweleti swa bangi xikan'we na tirhele leri tiyeke eka xiyimo xa timali swi kombe xiyimo lexi tsakisaka xa nkarhi wo leha eka vukambisisi bya inflexini.

Eka magoza yan'wana yo ringeta ku tisa vutshembhi lebyikulu mayelana na swikongomelonkulu swo hetelela swa matirhele ya timali, matirhele ya timali lawa ya kongomisiweke eka nkongomiso inflexini ya vuye ya amukeriwa ximfumu e Afrika Dzonga tani hi xiphemu xa nkatsakanyo wa matirhele ya ikhonomi. Leswi swi tivisiwe hi holobye wa swa timali eka hungu ra mpimanyeto wa swa timali hi siku ra 23 Nyenyenyani 2000 laha nhlayo xikarhi yo kongomisa inflexini yi nga sukela exikarhi ka tipesente ta 6 ku fika eka ta 3 ku vekiwe tihlo lembe ra 2002. Matirhele lawa ya vumba phuphu ra swikongomelonkulu leswi faneleke swi fikeleriwa eka swiboho swa tirhele ra tiko eka swa timali. Ku humelela ka ku tirhisiwa ka tirhele ra timali ko kongomisa inflexini swi ta ya hi ntirhisano lowu tiyeke wa hinkwavo lava khumbhekaka tani hi mfumu, vatirhi na mabindzu.

ku amukeriwa ka tirhele ra swa timali leri kongomisiweke eku kongomiseni ka inflexini e Afrika dzonga swi ni swivangelo swin'wana swa nkoka. Xo sungula, swikongomelo swo kongomisa inflexini hi tinhlayo swi hundza swikongomelonkulu swa tirhele ra timali. Kahle kahle, swikongomelonkulu i ku fikelela swikongomelo leswi vekiweke. Hambi swi ri tano, leswi a swo vula leswaku bangi leyi ya le xikarhi yi helerile ni swo swi endla.

Xa vumbirhi ku sindzisiwa ka tindlela leti kongomisiweke eka ku kongomisa inflexini a swo vula leswaku bangi ya Reserve a yi vuli nchumu hi mihandzu ya ku kula ka ikhonomi na ku simekiwa ka mintirho. Tirhele ra timali a ri nga swi koti ku pfuna hi ndlela leyi kongomeke eku kuleni ka ikhonomi na ku simeka mintirho. Hambi swi ri tano, hi ku simeka swiyimo leswi tiyeke swa timali, tirhele ra timali ri enetisa swipimelo swa nkoka eku fikeleleni ku kula ka ikhonomi.

Xa vunharhu, loko ku ta va na ku humelela, tirhele ro kongomisa inflexini ri lava leswaku ku va na ncicano lowu olovaka ni ku koteka. Eka tirhelo ro kongomisa inflexini swiyimo swa ncicano swi fanele swi komba vuswikoti bya vafambisi va swa timali va laha tikweni na matirhele ya timali xikanwe ni ku tiyimisela ka mphakelo ni ku koxiwa ka timali eka ncicano wa timakete ta matiko ya misava. Leswi swi ta fikisa eka ku ya ehenhla ni le hansi ka ncicano wa nkoka wa randi kambe hi nkarhi wolowo, swi ta va swi hlanganyeta ntshamiseko wa ikhonomi ya tiko. Hambi swi ri tano, bangi ya Reserve yi lemuka swinene nkoka wa mafamba-fambelo ya ncicano eka xiyimo xa inflexini.

Xa vumune, ku kongomisa inflexini i manghenele lawa ya kongomaka emahlweni. Tirhele ra swa timali ri kongomisiwa endleleni leyi nga fambaka hi inflexini. Eka swivumbeko swo tala swa matirhele ya timali bangi yo fanela yi boha leswaku xiyimo xa timali xa tiko xi fanele xi languta na vumundzuku bya mafamba-fambelo ya minxavo. Ku hambana loku nga kona eka ku kongomisa inflexini na matirhele yan'wana i ka leswaku ku kongomisa inflexini swi endla leswaku maendlelo ya kona ya nga ri lawa ya kanakanisaka ya tlhela ya va rivaleni.

Xo heletelela, tirhele ro kongomisa inflexini ri engetela ku va erivaleni na vutihlamuleri bya tirhele ra timali hikuva swikongomelo swa ntshamiseko wa minxavo swi kombiwa hi tinhlayo leti kongomiweke ku fikeleriwa hi nkarhi wo karhi lowu vekiweke.

Enkarhini wa sweswi nakambe i swikongomelonkulu swa bangi ku hunguta ntikelo wa xiyimo xa yona xa swa timali eka timali ta matiko ya misava hi swintsanana-ntsanana loko swi pfumela. Hi ku xava tidolara etimakete, swikweleti swa bangi swa timali ta le handle swi hunguteke ku suka eka USS23,2 wa mabilyoni emahelweni ya nhweti ya Ndzhati 1998 ku fika eka USS9,9 wa mabilyoni emahelweni ya nhweti ya Mawuwani 2000. Ku hunguteka loku ku hundzula miehleketo ya timakete, ku tsongahata ku hundzuka-hundzuka ka ncincano wa rhandi wu tlhela wu hunguta timali ta le handle ta mfumu. Ku paluxiwa ka le hansi eka timali ta le handle swi endla leswaku ku olova ku lomba timali ematikweni ya le handle. Magoza yo hlayanyana ya tekiwile ku hlamusela tirhele ra timali.

Ku hlayisa ntshamiseko eka xiyenge xa timali

Xiyimo lexinene xa ntshamiseko wa timali a xo lava ntsena nkongomo wa inflexini ya le hansi, kambe na xiyenge lexi nga kahle xa swa timali. Leswi swi khumba ntshamiseko eka timakete ta timali laha ncincano wu nga vaka kona hi ku landza minxavo leyi yimelaku ku tsakela na mphakelo ku ri na minhlangano leyinene ya timali leyi nga ta swi kota ku enetisa mintwanano leyi fikeleriweke handle ko kavanyeta kumbe ku lavana na mpfuneto wa le handle. Ntshamiseko eka swiyenge swa timali na minxavo leyinene i swilo leswi nga hambanyisekiki. Ku tsandzeka eka ku hlayisa xin'we swi vanga ku pfumaleka ka ku tshembha eka matirhele ya swin'wana laha endleleni ku nga vaka na ku getsela ka meno hi mathlelo hinkwawo.

Afrika Dzonga ri na nkateko wo va na tirhele lerinene leri hluvukeke ra timali. Tibangi ta Afrika Dzonga ti fambisiwa kahle hi matirhele lawa ya vekaka tihlo eka khombo leri nga vaka kona ni ku hlangana na vufambisi lebyinene eka tikhampani. Ti na ntshamiseko lowunene na xiyimo lexi vekiweke tihlo leswi nga va hansi hi 12,5 emahelweni ka nhweti ya Khotavuxika 2000. Hambi leswi timali leti lombisiwaka handle ka ku tirha kahle ti nga engeteleka hi mpfhuka ka hasa-hasa ya timali ta matiko ya misava, tibangi ta Afrika Dzonga ti swikotile ku va na swivandla swo rindzela swikweleti leswi nga riki kahle ni ku kanakanisa. Hambi swi ri tano, ku nghena ka timali swi hlangane na timali to tala to tirha hi tona swi vange ku vuyeriwa ka le hansi eka nhundzu na minkavelo eka hafu yo sungula ya lembe ra 2000.

Bangi ya Reserve yi lwela vulanguteri lebyinene bya tirhele ra le tibangini. Ndzavisiso lowu nga ha ku va kona hi Nkwama wa timali wa Misava na Bangi ya Misava hi ku landza Nongonoko wa nkambisiso wa xiyenge xa timali wu kume leswaku Afrika Dzonga ri fikelela kahle swilaveko swa nhlangano wa Basel Core Principles for Effective Banking Supervision. Lomu swilaveko leswi swa ha kayivelaka, magoza se ya tekiwile ku swi lulamisa. Ku pfuxetiwa ka milawu ya tibangi swi ta pfuna swinene xiyimo xa vulawuri bya tibangi bya tiko leri.

Hi ku languta ku songasongana ka tirhele ra timali na ku fambelana loku nga kona ka tibangi na migingiriko ya minhlangano yin'wana ya swa timali laha tikweni, ku simekiwe xiyenge xa ntshamiseko wa swa timali lexi vuriwaka Financial Stability Unit ebangini ya Reserve hi nhweti ya Mawuwani 2000. Xiyenge lexi xi ta hlala ni ku kambisisa tindlela to hlanganyeta ni ku hlayisa matirhele lamanene ya timali. Xikongomelo i ku languta hi ta ntshamiseko hinkwawo wa timali ku tiyisisa ku tshembha eka tirhele ra timali ra tiko, ku engetela ka ku koka ku tshembha ka leswaku Afrika Dzonga i tiko leri nga ni mafambisele lamanene ya timali laha xifundzheni ni ku koka vuvekisi bya le handle.

Yin'wana ya mintirho ya nkoka ya vulawuri bya tibangi i ku nyika matimba entirhweni wo simeka tibangi letintshwa. Matimba yo nyika tilangisese swi pfula tindlela to sivela ku nghena ka tibangi leti nga onhaka ku navela ka vaveki va timali na ntirho lowunene wu nga kona wa tibangi. Laha Afrika Dzonga ndlela ya hina i

ku nyika tilangisese eka hinkwavo lava fikelelaka swilaveko leswi vekiweke.

Tibangi ti tshama ti vekiwe tihlo ku vona leswaku ti tshama ti ri karhi ti tirha himfanelo. Leswi swi endliwa hi ku langutiwa ka nkoka hambu ku ri nhlayo ya tona. Hi lembe ra 1999, Bangi ya Reserve yi simeke matirhelo yo lulamisa ku kambela hi ta vulawuri bya khombo ra swikweleti ni ku hlela nkoka wa nhundzu. Ntirho lowu wu languteriwe ku tirha hi ku hetiseka eka xiphemu xa vumbirhi xa lembe ra 2000. Ku tekiwe na magoza eku languteni hi ta vulanguteri lebyinene ku nga ku tlhela ku hleriwa tibangi na misingiriko leyi nga riki ya tibangi leyi endliwaka hi mintlawa ya swa tibangi ya laha tikweni ni le handle.

Handle ka magoza lawa a swi koteki ku tiyisisa leswaku tibangi ti nge vi na swiphogo hi minkarhi. Eka swiyimo swo tano, tirhele ra bangi ya Reserve i ku pfuna ntsena tibangi leti nga na swiphigo swa nkarhinyana swa mali. Tibangi leti nga na swikweleti leswi hundzaka nhundzu ta pfariwa, kasi tibangi leti tiyeke ti pfumeleriwa ku ya emahlweni eka tirhele hi ndlela ya kahle leyi nga xungetiki tirhele ra tibangi na vaveki va timali.

Loko bangi yi tokota swiphigo swa mpfuneto wa timali wa nkarhinyana yi nga lombiwa mali ku yi seketela. Ndzombiso lowu wo seketela i vutihlamuleri lebyi amukeriwaka na ntolovelo wa tibangi ta le xikarhi. Mpfuneto wo tano wu kongomisiwe eka ku pfuna bangi leswaku yi tumbuluxa matirhele ya ndzulamiso ni ku sivela ku hangalaka ka vuvabyi bya vulawuri byo biha bya tibangi. Ndzombiso wa mpfuneto lowu nga vaka kona tani hi wo hetelela wu nyikiwa swa nkarhinyana ntsena na swona swi fanele swi enetisa swipimelo leswi vekiweke swo tika swinene.

Eka ikhonomi leyi hlanganeriweke ya misava swi na nkoka ku va na ntirhisano ni ku ncicana miehleketo ematikweni hinkwawo ya misava. Leswi swi tlhela swi va na nkoka hi mhaka ya ku engeteleka ka ku khumbeka ka matiko ya misava eka xiyenge xa tibangi ta Afrika Dzonga. Bangi yi ya emahlweni ni ku aka vuxaka ni valanguteri van'wana va tibangi ku langutana na ntlhotlho lowu nga kona wa ku langutiwa ka swilo hi matiko hinkwawo xikan'we.

Handle ka ntirho wa vulanguteri bya tibangi ntshamiseko eka xiyenge xa swa timali wu ya hi vukona bya mali leyi nga ku tirheni ni ku hlayisa mahakelele lamanene ya tiko, mbhasiso wa swikweleti na ku herisiwa ka swona. Bangi yi tokota ku durheriwa melambe hinkwawo entirhweni wo vona hi ta vukona bya mali ya xiyimo xa le henhla ya tiko hi ku ya hi ku hambana ka yona leswaku ku tirhisiwa ka yona swi olova.

Magoza yan'wana ya tekiwile eka mahakelele ya tiko, ntirho wa timali wu endliwa hi bangi na tirhele ro herisa swikweleti ku fikelela mintwanano ya siku rin'we. Enkarhini wa sweswi kwalomu ka 76 wa tipesente ta tihakelo hinkwato eka South African Multiple Option Settlement System, SAMOS hi ku komisa se ti endliwa hi siku rin'we ntsena.

Ntlhontho wun'wana i ku pfuniwa ka mabindzu lawa yantsongo, ya le xikarhi na lama ya ha kasaka (SMMEs) lawa ya nga riki na vusirheleri bya timali na nhundzu yin'wana leyi nga sirhelelaka tani hi xitlhangu hi timali. Bangi ya Reserve yi kholwa leswaku ku simekiwa ka vulombi bya timali letitsongo swi na nkoka ku fikelela swikongomelo leswi. Valombi va timali letitsongo va pfuneta hi mali eka mabindzu lawa tani hi loko va ri na vutivi bya vaxavi lava nga khumbekaka. Emalembeni lawa ya nga hundza, bangi ya Reserve yi hlanganyete swinene vulombi bya timali letitsongo.

Ku ndlandlamuxiwa ka vuxaka bya le handle.

Endzhaku ka ku antswisiwa ka vuxaka bya Afrika Dzonga na matiko lawa yan'wana ya misava, swirhonkulu swa Bangi ya Reserve swi khumbekile swinene na minhlangano yin'wana ya swa timali ya matiko ya misava, tibangi tin'wana ta le xikarhi na minhlangano yin'wana ta timali ya matiko ya le handle. Tinhlangeletano to hlaya ti khomiwile eka Nkwama wa timali wa misava ni le ka va Bank for International Settlements elembeni leri nga hundza laha ku nga va na ku kanerisana na van'watibangi van'wana vale xikarhi mayelana na xiyimo lexintshwa xa ekhonomi ni milawu ya mafambiselo enkarhini wa sweswi. Bangi ya Reserve yi khumbekile swinene eku hlulukiseni swiyimo leswintshwa swa xivumbeko xa timali ta misava. Mintwanano yin'wana yi fikeleriwile entirhweni wo simeka ntirhisano wa swa timali exikarhi ka van'watibangi va le xikarhi eka va Southern African Development Community, SADC hi ku komisa.

Ku hundzuka eka vulawuri bya le ndzeni ka bangi

Eka vulawuri bya Bangi ya Reserve swi langutiwile swinene eka lembe leri nga hundza, laha ku nga simekiwa ka Komiti ya Mpimanyeto leyi nga ni vutihlamuleri byo lulamisa ni ku lawula matirhele ya Bangi na mimpimanyeto ya timali. Komiti yi langute swinene ntirho wa mpimanyeto na tindlela leti landzeleriweke hi Bangi ni ku simeka milawu leyi faneleke yi landzeleriwa.

Ntirho wa lembe ra 2000 wu sungule hi nhweti ya Mawuwani 1996 laha wu nga nghena na le ka lembe xidzana lerintshwa wu ya hetitwa hi ndlela leyinene. Leswi swi siviwe hi mintirho yo hlayanyana leyintshwa ku vona leswaku ku va na matirhele lamanene, ku va na thekinoloji ya mahungu leyi nga durhiki leyi katsaka ku hangalasiwa ka mahungu ya ikhonomi ni ku antswisiwa ka ncincano wa mahungu.

Mpfapfarhuto wa ku hundzuka eka vulawuri bya ncincano wu le ku kambisisweni. Eka miehleketo leyintshwa leyi andlariweke, ntirho wa mali wa pfumeleriwa handle ka le ka swiyimo swin'wana. ku langutiwa ngopfu mavikelo lawa ya tengeke mayelana na matirhele ya timali ematikweni yan'wana. Ku hetitwa ka ndzavisiso lowu swi ta pfuna ku antswisa ku tsariwa ka tindlela ta mahakelele ya swikweleti na matiko mambe.

ku fana na tibangi tin'wana ta le xikarhi, Bangi ya Reserve yi lava ku engetela matirhele ni vulawuri bya yona hi ku languta ngopfu eka migingiriko ya yona ya nkoka. Ku fikela sweswi ku langutiwe ngopfu ntirho wa vulawuri lebyi nga ni xivono. vulawuri lebyi nga ni xivono byi tshama byi ri karhi byi endliwa ku engetela kwalano bangi yi sungule ni ku hlukukisa swivono swa nkarhi wo leha leswi nga ta tirha tani hi masungulo ya malunghiselo ya vumundzuku. Tani hi xiphemu xa Swivono swa 2010, malunghiselo ya vulawuri ya hlukukisiwile ku langutana na mathololele lamanene ya ku ringanisa ka vanhu.

Malunghiselo ya kona ti kongomisiwe eka ku va na vatrhi lava nga ta va na 50 wa tipesente ku ri vantima na 33 wa tiphensente ku ri vamanana eka swiyenge hinkwaswo loko ku ya fika lembe ra 2005. Ku fikelela swiyimo leswi kongomiweke ku ta va na minongonoko yo hlaya ya magoza lawa ya faneleke ya tekiwa laha ku katsiwaka na mpfumba ro thola vanhu eka mintlawu leyi vekiwewe tihlo na ku hatlisisa nhlukukiso wa vulawuri ni ku tlakusiwa ka vatrhi, vuleteri lebyi tiyimiseleke na nhlukukiso, ku ya eku wiseni ka ha ri na nkarhi na tindlela ta ku herisiwa ka swivandla swa mintirho, ku lulamisa hi vuntshwa ka matirhelo ya nhlungano, vunene na vulawuri bya vatsoniwa xikan'we ni ku ringanisiwa ka swilo eka vatrhi. Bangi yi lemuka swinene na ku laveka ko hlayisa vuswikoti lebyi lavekaka ni vutshila eka mbango lowu hundzukaka.

Bangi ya ha teka mhaka yo hlukukisa vuswikoti ni vutivi bya vatrhi va yona tani hi vutihlamuleri lebyikulu. A ko langutiwa ngopfu eka tidyondzo leti lavekaka entirhweni wa masiku hinkwawo kambe yi languta na nhlukukisiso wa vatrhi. Kholichi ya bangi ya Reserve yi languta ngopfu eku tlakuseni vuswikoti bya bangi ya le xikarhi eka vatrhi va yona ku fika eka xiyimo xa le henhla swinene.

Hungu ro pfala na ku amukela

Leswi swi humeleleke eka lembe leri nga hundza nakambe swi komba hi laha Afrika Dzonga ri hlanganeke eka ikhonomi leyi chucheke ni ku hlangana eka misava hinkwayo. Vulawuri byin'we bya matiko ya misava byi vuyerisa swinene eka timakete ta ikhonomi leti ta ha tumbulukaka. Khombo ra kona, ku fana na swilo hinkwaswo evuton'wini, ku tirhisana na matiko yan'wana swi na khombo. Laha hi languta ngopfu eka ku katsiwa ka Afrika Dzonga eka ikhonomi ya misava leswi ri vekaka eka xiyimo xo hlamarisiwa hi swilo swa le handle. Leswi swi nga teka xivumbeko xa mphakelo, ku koxa na swihlamariso swa timali. Eka swiyimo swo tano leswi nga tshembhisiki, magoza ya ntshamiseko wa swa timali ya laveka swinene.

Xo hetelela, ndzi lava ku khensa presidente wa Afrika Dzonga na xandla xa yena, mufundhisi Frank Chikane loyi anga mulawuri-nkulu ehofisini ya presidente eku seketeleni ka vona ntirho wa bangi ya Reserve. Ngopfu-ngopfu ndzi rhandza ku tlangela eku seketeleni ka vona eka ku tiyimela ka Bangi ya Reserve ya Afrika Dzonga. ndzi lava ku khensa nkulunkumba Trevor Manuel, holobye wa timali, na nkulunkumba Mandisi Mphahlwa xandla xa yena, manana Maria Ramos, mulawurinkulu wa nkwama wa tiko na vatrhi hinkwavo va va nkwama wa tiko eka ntirhisano wa vona na Bangi elembeni leri hundzeke. Rito ro tlangela nakambe ri fanele swinene nkulunkumba Alec Erwin, holobye wa mabindzu na vumaki, dokodela Alistair Ruiters loyi anga mulawuri nkulu wa yena na vatrhi va ndzawulo ya mabindzu na vumaki lava va

Tsonga Version

nga vahlanganyeteri wa banga ya Reserve. Tindhengeletano ta nkoka ni ku pfuna ti ve kona na komiti ya swa timali epalamende. Ndzi lava ku khensa vatirhi-kulorhi eka huvo, ku katsa na swandla swa gavhunara eku tiyimiseleni ka vona ni vutshembheki lebyi nga avanangiki ehenhleni ka bangi. Xo hetelela, rito ro khensa ri ya ni leka vatirhi hinkwavo va Bangi ya Reserve eka ntirho wa vona lowu va wu endleke lembe leri nga hundza ni vuseketeri bya vona lebyi tshembhekeke.